

FILOZOFSKO DELO PROF. MILANA KOMARJA. PREGLED OB OSEMDESETLETNICI

Matija Ogrin

COBISS 1.01

Milan Komar (roj. 4. 6. 1921) je slovenski zdomski filozof, ki od l. 1948 živi v Buenos Airesu. Čeprav pozna slovenska zdomska kultura velike ustvarjalne dosežke, se vendar zdi, da ima filozof in zgodovinar filozofije Milan Komar v nji posebno mesto. Pri tem imamo najprej v mislih njegovo izjemno obsežno znanje znotraj filozofije, ki obsega tako rekoč celotno evropsko misel: antično, patristično, srednjeveško, renesančno in novoveško filozofijo. Toda prek tega širega področja obsega njegova erudicija še klasične jezike, psihologijo, pravo, zgodovino, politično zgodovino, literaturo ... Pri njem je najti danes tako redko vednost, ki je hkrati specialistična in univerzalna, znanje, ki je izjemno ekstenzivno, a obenem globoko. Ni pretirano reči, da je poslušanje prof. Komarja kot nekakšno poglobljanje v kvintesenco humanistične vednosti. In vendar mu je vsa ta erudicija ne cilj, ampak izhodišče mišljenja. Bistveno zanj je, da filozofska vprašanja osvetli v njihovi povezanosti z različnimi humanističnimi področji in tako pokaže, kako se pod vsemi naposled skrivajo ista, neminljiva filozofska vprašanja o človeku, svetu in metafiziki. Petdeset let je Komar v Argentini predaval filozofijo. V tem času je njegov pogled na filozofijo prodril z močjo, ki jo daje resnica, v stotine in tisoče njegovih študentov, v strokovne in laiške poslušalce njegovih predavateljskih ciklov. Komarjev pogled na filozofijo ali bolje: njegovo filozofijo kot življenjski modrosti predano življenje je v teh desetletjih dajalo intelektualno rast stotinam poslušalcev, ki so svoje scientistično znanje hoteli življenjsko poglobiti in svoje delo osmisliti s temeljnimi uvidi v duhovno naravo človeka, sveta in metafizične resničnosti. Ker je Komarjevo filozofsko delo odgovarjalo potrebi po jasnosti v teh bistvenih stvareh in potrebi po duhovnem razvoju tako številnih mladih argentinskih intelektualcev, je njegov vpliv na sodobno argentinsko kulturo zelo obsežen. O tem še posebej pričuje slavnostni zbornik *Vida llena de sentido – Življenje, polno smisla*,¹ ki so ga v počastitev 50. obletnice Komarjevega poučevanja filozofije v Argentini izdali njegovi učenci. V njem objavlja prispevke dvajset najvidnejših nadaljevalcev Komarjevega dela v Argentini in sicer s tehle področij: filozofija, teologija, vzgojeslovje, literarna zgodovina in psihiatrija. Delo Komarjevih učencev na tem širnem področju humanističnih ved je že dobilo ime Escuela di Komar – Komarjeva šola. Kljub petdesetletnemu učiteljskemu delu, ki je imelo tolikšen vpliv na argentinsko kulturo, je imel Milan Komar neštevilna predavanja še za slovensko skupnost v Buenos Airesu.

¹ Prim.: *Vida llena de sentido. Emilio Komar. Homenaje de sus discípulos*. Fundación BankBoston, Buenos Aires, 1999.

Profesor Komar, ki je letos obhajal osemdesetletnico, se je za filozofijo zanimal že v gimnaziji. V tem času je bral in poslušal profesorje A. Ušeničnika, J. Turka, J. Vodopivca, ki so ga že zgodaj seznanili s filozofijo Tomaža Akvinskega. Ta duhovna izhodišča so postala trajni temelj Komarjeve filozofske misli. Svojo pot v filozofijo je Komar na ljubljanski univerzi nadaljeval po plodnem »ovinku«, namreč s študijem prava, pri čemer se je poglobljal v filozofijo prava in socialno filozofijo. V času študija v Ljubljani je imel nanj močan vpliv ruski profesor Evgen V. Spektorski, ki mu je odprl široke razglede po evropski duhovni tradiciji. V Torinu je nato konec l. 1942 končal pravne študije z doktorsko tezo Pravična vojna pri Vitorii in Suarezu. Ta čisto teoretska študija iz filozofije prava, a z veliko aktualno težo sredi vojnega časa, je že prvi očiten znak vse Komarjeve filozofske poti: med filozofijo in vsakdanjim življenjem obstaja takšno razmerje kakor med teorijo in iz nje izvedeno prakso. Praksa je podrejena teoriji. V tej podrejenosti življenjske prakse pravilnim duhovnim spoznanjem in načelom je globlja, zares filozofska enotnost človeka. S temi izhodišči je Milan Komar – ko je pred revolucijo l. 1945 odšel iz domovine – prišel l. 1948 v Buenos Aires.

Tu je moral sprva prijeti za ročno delo v neki steklarni, toda že zelo kmalu je začel poučevati filozofijo, najprej v slovenskih krogih, nato na argentinskih znanstvenih ustanovah. Predavati je začel na Instituto de Cultura Religiosa Superior, kjer je povezal poučevanje grškega jezika in razlago grških filozofskih tekstov. Tako so nastali zelo obiskani »tečaji« s humanistično vsebino – imel je tudi do tristo slušateljev – ki jih je prof. Komar postopoma širil s splošno, tudi sodobno filozofsko problematiko o človeku. V teh predavanjih, ki jih je Komar posvečal različnim aktualnim temam skozi več kot štirideset let, je globoka filozofska vprašanja uspel predstaviti na poljuden način, aplicirana na konkretne probleme in bivanjska vprašanja sodobnega človeka. Takšna poljudnost, pravi Komar sam, takšno širjenje realistične filozofske misli v praktično zavest poslušalcev zahteva celo več priprave kakor predavanja za študente filozofije. Toda Komarjevo največje znanstveno delo se je začelo vidno kazati l. 1959, ko je bila ustanovljena Argentinska katoliška univerza – bil je med njenimi ustanovitelji – kjer je predaval najprej antično filozofijo, tri leta po ustanovitvi pa je dobil samostojno profesuro za zgodovino novoveške filozofije. Tu se je pokazal Komarjev veliki znanstveni podvig, ki ga ima za svoje življenjsko delo: reperiodizacija zgodovine novoveške filozofije. To veliko intelektualno podjetje je moč poljudno skicirati takole: že kmalu po vojni se je Komar ustavil ob očitku modernih filozofov, da naj bi bila sholastična filozofija racionalistična. V teh očitkih je običajno izostajalo pojasnilo, zakaj naj bi bila filozofija sholastike in sv. Tomaža Akvinskega racionalistična. Komar je sklenil, da temeljito preštudira racionalistično filozofijo in je začel pri razsvetljenskem filozofu Christianu Wolffu. Odkril je, da Wolff ni le epigon Leibniza, marveč samostojen mislec s pomembnim vplivom na Kanta in Hegla, ki si je prizadeval obnoviti metafiziko španskega sholastika Suarezza po Descartesovi kritiki sholastike. O tem velikem raziskovalnem delu je Komar sam povedal tole:

»Neposredni stik z Wolffovim opusom mi je izprevrgel celo vrsto pojmov in

zajemov iz priročnikov o moderni filozofiji [...]. Ko sem prišel do utemeljenih uvidov na tem področju, se mi je tako rekoč vsilila nujnost reperiodizacije vse moderne filozofije. Ko sem skušal uvrstiti resničnega in pravično ocenjenega Wolffa v kontekst moderne filozofije, se mi je, če se tako izrazim, razpočil in dvignil ves parket. Razpoke so bile izredno zanimive nove poti. Odkritja malo znanih ali celo čisto nepoznanih filozofov so se kar vrstila. Začelo se je težko in dolgotrajno oranje ledine, ki ne dovoljuje prehitrih zaključkov.«²

Študij Wolffa je Komarju omogočil čisto nov pristop h Kantu in Heglu na eni strani in k Descartesu in Suarezu na drugi. »Lotil sem se Hegla,« pravi Komar, »predvsem njegove velike 'Logike', ki je pravzaprav Wolffova 'Ontologija', rekonstruirana po Kantovi kritiki.«³ Ta in takšna spoznanja so Komarju narekovala povsem novo razlago pomembnih etap novoveške misli. »Prvi rezultat tega dela so bili Komarjevi tečaji o treh novejših filozofih: o Suárezu, ki reafirmira sv. Tomaža proti pozni, dekadentni sholastiki in padovanskemu averoizmu, o Wolffu, ki reafirmira Suáreza po Descartesovi kritiki, in o Heglu, ki reafirmira Wolffovo ontologijo proti Kantovi kritiki. Heglova logika je metafizika, s katero je želel izpolniti praznino, ki je nastala po Kantovi kritiki Wolffove ontologije.«⁴ Pri tem pa je pomembno, pravi Komar, da je bil Suárez že racionalist, zato njegova afirmacija sv. Tomaža ni afirmacija prave Tomaževe misli, marveč je pri Suárezu pod Kajetanovim vplivom premočno poudarjena aristotelična prvina na škodo platonične, medtem ko sta aristotelizem in platonizem v filozofiji sv. Tomaža zelo uravnotežena. Bistvene platonične prvine pri sv. Tomažu, kot so participacija ali deleženje končnega bitja v neskončnem bitju; esence kot božje ustvarjalne ideje v bitjih in stvareh, ki omogočajo, da stvarnost sama razsvetljuje človeka s smislom in pomenom, vse to je pri Kajetanu povsem odsotno, kar je zelo pomembno za Suáreza, prek njega pa za ves racionalistični tok od Wolffa do njegovih naslednikov. Med drugimi pomembnimi ugotovitvami prof. Komarja je npr. tudi ta, da boj italijanskih humanistov proti aristotelizmu ni bil usmerjen proti Tomaževemu aristotelizmu, marveč proti averoističnemu aristotelizmu, ki je bil ateističen, kar je pomembno za pravilno razumevanje renesanse. Do podobnih zasukov v perspektivi gledanja in razlagi razvoja filozofije je Komar prišel tudi pri Descartesu, Kantu in Heglu.

Le malo izsledkov iz tega ogromnega dela je Komar utegnil objaviti. Predavanja na univerzi in raziskovalno delo, ob tem pa nešteti »tečaji« na argentinskih znanstvenih ustanovah in končno dolga veriga predavanj za slovensko skupnost v Argentini, vse to je povzročilo, da je le malo Komarjevih presenetljivih odkritij in le neznamen

² Anon. [Zorko Simčič]: *Pogovor z dr. Milanom Komarjem*. Duhovno življenje, Buenos Aires, avg. 1991, št. 8, str. 406.

³ Prav tam.

⁴ Igor Senčar: *Hrepenenje po zadnji jasnosti*. V: Milan Komar: *Pot iz mrtvila*. Študentska založba, zbirka Claritas, Ljubljana 1999, str. 277. Prim tudi: Igor Senčar: *Dve predavanji prof. Milana Komarja*. Tretji dan, dec. 1995.

del njegove duhovne ustvarjalnosti našel pot v tiskano besedo. Tu velja poleg številnih skript omeniti zlasti izbor njegovih špansko pisanih razprav *Orden y misterio* (1996). Pač pa je mogel vse to bogastvo posredovati svojim argentinskim in slovenskim študentom. Komar je namreč ne le izrazito pedagoški tip znanstvenika, ampak je v pravem klasičnem pomenu besede učitelj filozofije, učitelj in zgled ljubezni do modrosti. Ob Komarjevih predavanjih se slušatelju odpirajo uvidi v bivanjsko in metafizično resničnost človeka, prav s tem pa se v njem nekaj premakne, v njem se začneja neko gibanje: resnica prebudi v njem potrebno stremljenje in moč za njegovo lastno osebnostno izpolnitev. Komar, ki zares živi in raste »iz svojega«, se pravi iz tega, kar je njegova resnična, globinska narava, s tem svojim zgledom, s svojo človeško konsistenco – in ne le s svojim izjemnim znanjem – postavi poslušalca v duhovno držo, v kateri začne sam stremeti po bivanjskem razmahu in samouresničitvi, se pravi, po lastni rasti »iz svojega«.⁵ V tem je Komarjeva izredna veličina; strokovno filozofsko in humanistično vednost posreduje učencu kot del poti k lastni osebnostni rasti in izpopolnitvi. Prav v tem je odgovor na vprašanje, kako in s čim si je pridobil toliko učencev in nadaljevalcev svoje duhovne usmeritve, saj jim ni bil le vodnik k velikim znanstvenim odkritjem, marveč prav s tem in prek tega mojster življenjske samoreščitve in izpolnitve.

Ob tem je treba vsaj omeniti, da je prof. Milan Komar z zgledom filozofa-učitelja, ki s svojo veliko strokovno in človeško osebnostjo pričuje za rast »iz svojega«, zelo veliko deloval tudi v slovenski emigrantski skupnosti v Argentini. Ne le, da je za to skupnost desetletja predaval in učil, marveč je zanj tudi veliko pisal – kar je za nas Slovence poseben privilegij v primerjavi s špansko govorečimi. Večji del njegovega pisnega opusa je namreč slovenski. V teh spisih, ki niso bili namenjeni znanstvenikom, je Komar na svoj edinstveni način hkrati strokoven in poljuden, filozofija se tu pokaže kot večna skrita problematika v dnu zgodovinskih dogodkov, dejanj, človeških odločitev in duhovnih drž. Ti eseji so vsaj deloma zbrani v dve knjigi, ki sta izšli v Sloveniji: l. 1999 je izšla druga, razširjena izdaja vedno aktualne knjige *Pot iz mr-tvila*, l. 2000 pa zbirka krajše refleksivne esejistike *Razmišljanja ob razgovorih*. V teh spisih je najti bogastvo misli o globokem človekovem življenju, ko je njegova zunanost zares skladna z njegovo bitno notranjostjo, ko se izpopolnjuje v pozornem prisluškovanju svoji vsakdanji resničnosti, njenemu globokemu smislu in božjemu klicu, ki je položen vanjo – vse to je bistveno prispevalo k trdnosti temeljev, na katerih je stala in obstala tudi slovenska skupnost v Argentini. Naj za sklep navedem odlomek misli prof. Milana Komarja z »Buenosaireške okrogle mize 1955«, ki jo je priredila Slovenska kulturna akcija:

»Vežanost ni nobeno zlo. Človek živi med vežanostmi in more med njimi iskati svojo podobo. Kjer ni nobenih ovir, tam ni nobenega pravega izraza.

⁵ Med številnimi spisi, ki dokumentirajo to lastnost Komarjevih predavanj, so značilni trije kratki govori akademski mladini, zbrani v poglavju *Mladim* v: Milan Komar: *Razmišljanja ob razgovorih*. Zbirka Sidro 15, Družina 2000, str. 101-114.

[...] Številne ovire, ob katere zadeva naše literarno delo v emigraciji, niso same po sebi niti dobre niti slabe. Trdi stik z različnim in tujim ni treba da ubije ljubezen do našega, tudi ni želeti, da bi nanj nekako uporno reagirali in se zagrizeno vrgli spet v objem slovenstva, kajti različno se ob različnem zave in opredeli. Kdor se ni odprl drugačni stvarnosti, ne more živeti samosvojega pristnega življenja in narobe, kdor ve, kaj je in kaj mu gre, ga stik z drugačnim ne bo ogrožal. In še nekaj: samo tisti, ki živi svoje življenje, more iskreno doumevati različno od svojega. Kdor se priliči, išče v tujem le sebe, in tujega nikdar ne bo v globini doumel.

Vprašanje ni 'vezanost', ampak 'pristnost' naše biti. Kdor ne more živeti, ne da bi pisal slovensko, ta bo našel način, da bo tudi v tujini pisal slovensko. Moč volje ni odvisna od našega napona, ampak od ustreznosti zavestnih ciljev zahtevam globoke biti.«

SUMMARY

THE PHILOSOPHICAL WORK OF PROFESSOR MILAN KOMAR

Matija Ogrin

Milan Komar (born in 1921) is a Slovene emigrant philosopher who lives and works since 1948 in Argentina. Komar began his studies with law (took his doctoral degree in 1943) and simultaneously studied philosophy. Soon after his arrival in Argentina Komar started to lecture philosophy at higher scientific institutions, from 1959 on particularly at the Argentinean Catholic university of which co-founder he was. Until his retirement Komar was professor for the history of modern philosophy. His research work extended from medieval philosophy across Wolff and Kant to Hegel, Marx, and modern phenomenological and existentialistic streams. Komar's exceptionally comprehensive knowledge, which includes beside philosophy philological, historical, political and art erudition, enabled him to research the development of modern philosophy through various spiritual-historical backgrounds. Komar's life-work – reperiodisation of history of modern philosophy is based on this interdisciplinary ground. The next central sphere of Komar's scientific work was the connection between the findings of classic antique and medieval philosophy and modern psychological and psychiatric science. Komar found out that the philosophy of classic authors (Aristotle, Augustinian, Thomas Akvinski), translated into the expert language of modern psychology is exceptionally productive for solving existential issues of the modern human and life in modern society. That professor Komar is truly a great scientific authority on both main spheres of his work is particularly proved by a large

number of scholars and continuators of his expert work in Argentina in which public it was already given the name Escuela di Komar.